

มานุษยวิทยาของมิเชล ฟูโกต์

Michel Foucault and Foucauldian Anthropology

อิทธิพลของมิเชล ฟูโกต์ ต่อนักมานุษยวิทยา

นักวิชาการในทวีปอเมริกาเหนือชื่นชมและให้ความสนใจในงานเขียนของ มิเชล ฟูโกต์ เป็นอย่างมาก รวมทั้งฟูโกต์ยังมีโอกาสไปบรรยายในภาควิชามานุษยวิทยาของมหาวิทยาลัยหลายแห่งในสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษ 1970- ต้นทศวรรษ 1980 ซึ่งเป็นช่วงที่นักมานุษยวิทยาอเมริกันกำลังสนใจแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมและความคิดเชิงวิพากษ์ของสำนักแฟรงค์เฟิร์ต ความคิดเรื่องอำนาจและชีวะการเมือง (bio-politics) ของฟูโกต์ถูกนำไปใช้ศึกษาทางมานุษยวิทยาอย่างกว้างขวาง (Abeles, 2008; 2009) ในขณะที่ นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสกลับมองฟูโกต์เป็นเพียงนักปรัชญาที่มีความคิดที่แปลกแยกและไม่น่าเชื่อถือ ในแวดวงมานุษยวิทยา ความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์แบ่งเป็นสองกระแส คือ (1) กระแสที่สนใจธรรมชาติและทิศทางของมนุษย์ และ (2) กระแสที่สนใจความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์ ความสนใจเหล่านี้ทำให้นักมานุษยวิทยาใช้กรอบคิดทางปรัชญามาเป็นแนวทางศึกษาสังคมมนุษย์ และมีข้อถกเถียงสำคัญคือมนุษย์สร้างสังคมขึ้นมาได้อย่างไร และอะไรที่ทำให้สังคมมนุษย์ในแต่ละแห่งมีพัฒนาการต่างกัน การศึกษาของนักมานุษยวิทยาในระยะแรกจึงมุ่งไปที่การเสนอทฤษฎีทางสังคมโดยอาศัยกระบวนการทัศน์แบบวิทยาศาสตร์มาค้นหากฎระเบียบและโครงสร้างสังคม เช่น การศึกษาของ Evans-Pritchard, E.E. & Fortes (1940) และ Radcliffe-Brown (1952)

ในช่วงที่กระแสศึกษาสังคมด้วยทฤษฎีโครงสร้างนิยมซึ่งมี Levi-Strauss (1963) เป็นผู้บุกเบิกและมีอิทธิพลต่อนักวิชาการในช่วงทศวรรษ 1950-1960 นักมานุษยวิทยาฝรั่งเศสมิได้สนใจข้อถกเถียงและคำวิพากษ์วิจารณ์ของนักปรัชญาในช่วงเวลานั้น ทำให้ความคิดของฟูโกต์กลายเป็นสิ่งที่อยู่นอกสายตา นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสหันมาศึกษาสังคมภายใต้วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ และใช้กระบวนการทัศน์แบบปฏิฐานนิยมเพื่อค้นหาแก่นแท้และโครงสร้างที่มั่นคงที่มีอยู่ในสังคมทุกหนแห่ง ในขณะที่การศึกษาของนักมานุษยวิทยาในสหรัฐอเมริกาซึ่งคุ้นเคยกับการศึกษาแบบแผนทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมือง เกิดข้อถกเถียงและมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับความหมายของ “วัฒนธรรม” ประกอบกับปัญหาความขัดแย้งในสงครามเวียดนามในทศวรรษ 1970 ซึ่งการทำงานของนักมานุษยวิทยาถูกวิจารณ์ว่าเป็นเครื่องมือของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ปัญหานี้นำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับการสร้างความรู้ทางวัฒนธรรม ที่นักมานุษยวิทยาเข้าไปเก็บข้อมูลและนำเรื่องราวชีวิตของคนในวัฒนธรรมอื่นมาเขียน มีการวิจารณ์ว่าความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมอื่นถูกสร้างขึ้นจากวิธีคิดแบบตะวันตก ที่มองวัฒนธรรมเป็นเหมือนวัตถุที่คงสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และวิธีวิทยาที่ใช้ศึกษาก็กว้างอยู่บนตรรกะแบบเหตุผลที่นักมานุษยวิทยาจะตัดทอนความรู้สึกและประสบการณ์ของตนเองออกไป

เมื่อการตั้งคำถามเกี่ยวกับอำนาจของงานเขียนทางชาติพันธุ์ ทำให้นักมานุษยวิทยาหันกลับมาตรวจสอบวิธีการแสวงหาความรู้ของตนเองว่าเกิดขึ้นภายใต้โลกทัศน์และกระบวนทัศน์แบบไหน เช่น ในการวิพากษ์วัฒนธรรมการเขียนและอำนาจของผู้เขียนโดย Clifford and Marcus (1986) และ Geertz (1988) ข้อวิจารณ์ดังกล่าวคือจุดเปลี่ยนสำคัญในวงการมานุษยวิทยาในทวีปอเมริกาเหนือ ในช่วงทศวรรษ 1980 จึงเกิดการทบทวนตรวจสอบกระบวนทัศน์ที่นักมานุษยวิทยาใช้อธิบายสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับความคิดของฟูโกต์ถูกนำมาใช้ในวงวิชาการของสหรัฐอเมริกา นักมานุษยวิทยาที่มีบทบาทสำคัญในการนำความคิดของฟูโกต์มาอภิปราย คือ Paul Rabinow และ Hubert L. Dreyfus ซึ่งมีงานเขียนเกี่ยวกับฟูโกต์ ได้แก่ Michel Foucault (1982) Michel Foucault. Beyond structuralism and hermeneutics (1982) The Foucault reader (1984) ความสนใจของ Rabinow ที่มีต่อฟูโกต์เกิดขึ้นหลังจากที่เขาทำงานศึกษาวัฒนธรรมในโมริออคโค เขาตั้งคำถามเกี่ยวกับวิธีวิทยาทางชาติพันธุ์และการเก็บข้อมูลภาคสนามที่นักมานุษยวิทยายึดถือปฏิบัติมายาวนาน ภายใต้บริบทของลัทธิอาณานิคมที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างผู้ศึกษากับผู้ถูกศึกษา โดยนักมานุษยวิทยาดำรงอยู่ในฐานะผู้เขียนความจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรม ซึ่งขาดการตั้งคำถามเกี่ยวกับอำนาจของการเขียนที่นักมานุษยวิทยาใช้โลกทัศน์ของตัวเองถ่ายทอดเรื่องราวของคนอื่น

Rabinow วิจารณ์ว่างานเขียนของนักมานุษยวิทยาเป็นเพียงการผลิตซ้ำภาพแทนทางวัฒนธรรมที่นักมานุษยวิทยาบอกเล่าผ่านเรื่องราวที่เกิดขึ้นในการลงพื้นที่ ในแง่งานเขียนเกี่ยวกับวัฒนธรรมจึงไม่ต่างกับงานวรรณกรรมประเภทหนึ่ง (literary genre) ข้อวิจารณ์นี้ทำให้เกิดการรื้อวิธีคิดเกี่ยวกับการทำงานของนักมานุษยวิทยา ซึ่งมีได้มีความเป็นกลางอย่างที่เขาเข้าใจ แต่การศึกษาวิถีชีวิตของคนในวัฒนธรรมล้วนเต็มไปด้วยเงื่อนไขที่ควบคุมมิได้ ข้อมูลที่ได้รับมาจากคำบอกเล่าของคนพื้นเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จึงเป็นเพียงบทสนทนาที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคม และมีได้เป็นตัวแทนความจริงของวัฒนธรรมแต่อย่างใด บริบทของการได้ข้อมูลจึงมีส่วนสร้างเรื่องราวที่ผู้เขียนนำไปอธิบาย ทั้งนี้ Rabinow (1999) อธิบายว่างานเขียนของนักมานุษยวิทยาจำเป็นต้องถูกตั้งคำถาม โดยหยิบยืมแนวคิดเรื่อง problematization ของฟูโกต์มาเป็นกรอบในการวิพากษ์การเขียนความจริงทางวัฒนธรรม ดังนั้น “งานเขียน” จึงเป็นสิ่งที่ต้องตรวจสอบเพื่อค้นหาที่มาที่ไปของสิ่งที่ถูกเขียนขึ้น

ในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาในสหรัฐอเมริกาจึงเริ่มระมัดระวังในการเขียนงานทางชาติพันธุ์ โดยตรวจสอบบริบททางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษา ประเด็นเรื่อง “อำนาจ” ที่ซ่อนเร้นในการเขียนจึงได้รับการถกเถียงอย่างกว้างขวาง อำนาจของการเขียนจึงเป็นโจทย์ใหญ่ที่ทำทลายขนบการทำงานทางมานุษยวิทยา และวิธีตรวจสอบอำนาจแบบฟูโกต์จะถูกนำมาใช้อย่างเข้มข้น รวมทั้งการนำข้อถกเถียงของ Derrida (1967) มาทำความเข้าใจ “ข้อเขียน” ในฐานะเป็นผลผลิตจากระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกสองสิ่งที่มีค่าไม่เท่ากัน ประเด็นนี้นำไปสู่การวิพากษ์

ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับการเขียน กล่าวคือการเขียนที่ถูกเชื่อว่าเป็นการบอกเล่า “ความจริง” กำลังถูกมองในฐานะเป็นเครื่องมือของอำนาจ ซึ่งเป็นประเด็นที่ฟูโกต์ชี้ให้เห็นว่า “อำนาจกับความรู้” เป็นสิ่งที่แยกขาดจากกันไม่ได้ ความเชื่อมั่นในระยะเบียบวิธีวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ที่นักมานุษยวิทยารุ่นก่อนเคยถือปฏิบัติมาจึงถูกรื้อถอนใหม่ โดยนำข้อถกเถียงเรื่องอำนาจมาตรวจสอบกระบวนการบันทึกและญาณวิทยาแบบปฏิฐานนิยม เพื่อทำความเข้าใจว่างานเขียนทางมานุษยวิทยา คือกระบวนการเชิงอำนาจที่ใช้การเขียนเป็นเครื่องมือสร้างความจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรม

Marcus and Fischer (1986) กล่าวว่าความคิดเรื่อง “วัฒนธรรม” และชาติพันธุ์วรรณา คือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากลัทธิจักรนิยมตะวันตกซึ่งคนผิวขาวพยายามแบ่งแยกวัฒนธรรมของตนเองให้ก้าวหน้ากว่าวัฒนธรรมของคนพื้นเมือง ข้อวิจารณ์นี้ทำให้นักมานุษยวิทยาเริ่มตรวจสอบบทบาทในการสร้างความรู้ของตัวเอง ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มของงานชาติพันธุ์นิพนธ์ที่สะท้อนตัวตนของนักมานุษยวิทยา (reflexive ethnography) รวมทั้งตรวจสอบบริบทสังคมตะวันตกที่สร้างวิธีวิทยาในการเขียนความจริงทางวัฒนธรรม จุดเปลี่ยนนี้ทำให้เกิดการทบทวนการแบ่งแยกระหว่าง “นักมานุษยวิทยาตะวันตก” กับ “คนอื่น” ที่เป็นคนพื้นเมืองต่างวัฒนธรรม ที่ทำให้เกิดการสถาปนาภาพแทนของความศิวิไลซ์กับความป่าเถื่อนและล้าหลัง ทั้งนี้ ฟูโกต์ได้ปูทางให้การตรวจสอบตัวตนและความคิดของนักมานุษยวิทยาดำเนินไปได้โดยชี้ให้เห็นว่าความจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมเป็นผลผลิตจากอำนาจและความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่ก่อตัวขึ้นในระยะเบียบวิธีวิจัยและการเขียนงานชาติพันธุ์นิพนธ์ (Vaccarino Bremner, 2019)

“อำนาจ” ในความคิดของมิเชล ฟูโกต์

ฟูโกต์ (1975, 2000) อธิบายว่า “อำนาจ” มิใช่สิ่งที่เป็นกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ ที่หน่วยงานรัฐสร้างขึ้น และมีใจเรื่องของการเมืองการปกครองที่นักการเมืองใช้กลไกราชการควบคุมและสั่งการ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการใช้อำนาจเท่านั้น หากแต่ “อำนาจ” ยังเกี่ยวข้องกับปฏิบัติการอีกหลายรูปแบบที่ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ของมนุษย์ การกระทำและวิธีปฏิบัติทางสังคมจึงเป็นพื้นที่ของการแสดงอำนาจในการตอบโต้กันของคนกลุ่มต่างๆ คำอธิบายดังกล่าวนี้ทำให้เกิดการคิดใหม่เกี่ยวกับสถาบันทางการเมืองและรูปแบบของอำนาจ ฟูโกต์ยังเสนอว่าการควบคุมคนในสังคมเกิดขึ้นจากกฎปฏิบัติที่มีกลไกซับซ้อน เป้าหมายของการควบคุมคือชีวิตของพลเมืองที่ต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับและระเบียบวินัย (disciplinary mechanism) ที่ถูกกำหนดโดยความรู้วิทยาศาสตร์ซึ่งก่อตัวมาตั้งแตคริสต์ศตวรรษที่ 17 การควบคุมพลเมืองจึงเกิดขึ้นจากกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อนและปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา โดยที่พลเมืองปฏิบัติตามจนเคยชินในชีวิตประจำวัน กลไกของอำนาจจึงแสดงตัวอยู่ในพื้นที่ชีวิตของปัจเจกบุคคล ซึ่งถือเป็นการทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของอำนาจที่ต่างไปจากเดิม

ความคิดเรื่องอำนาจที่ดำรงอยู่ในปฏิบัติของชีวิตประจำวันได้รับความสนใจจากนักมานุษยวิทยา เนื่องจากทำให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันได้อย่างซับซ้อนมากขึ้น ในการศึกษารูปแบบและผลกระทบที่เกิดจากการปฏิบัติตามกฎระเบียบ นักมานุษยวิทยายังมองเห็นสิ่งที่ฟูโกต์เรียกว่า “เทคโนโลยีของอำนาจ” ซึ่งหมายถึงวิธีการจัดระเบียบประชากรจำนวนมากให้อยู่ในหมวดหมู่ตามเพศภาวะ ช่วงวัย และฐานะทางเศรษฐกิจ เพื่อที่รัฐสมัยใหม่จะใช้เป็นข้อมูลสำหรับการจัดสรรทรัพยากรและการให้สิทธิทางกฎหมาย การจัดระเบียบประชากรในลักษณะนี้รู้จักในนาม “ชีวการเมือง” (bio-politics) ซึ่งรัฐใช้ความรู้วิทยาศาสตร์มาเป็นบรรทัดฐานเพื่อจัดระเบียบประชาชน เช่น การรักษาพยาบาล การควบคุมโรค การโภชนาการ อนามัยเจริญพันธุ์ สุขภาพของแม่และเด็ก และระบบสาธารณสุข หน่วยงานของรัฐที่เข้ามาทำหน้าที่เหล่านี้จะเป็นกลไกของอำนาจ เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน สถานสงเคราะห์ เป็นต้น เป้าหมายของอำนาจแบบชีวการเมืองก็เพื่อให้ประชากรของรัฐมีสุขภาพแข็งแรงและอายุยืนเพื่อเป็นแรงงานขับเคลื่อนและหล่อเลี้ยงระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ฟูโกต์กล่าวว่าประชากรของรัฐแบบทุนนิยมคือตัวตนและชีวิตของมนุษย์แบบใหม่ที่ถูกจัดระเบียบด้วยความรู้ทางการแพทย์และวิทยาศาสตร์

ความเป็นมนุษย์ภายใต้ชีวการเมือง มีลักษณะที่ต่างไปจากเดิม กล่าวคือ มนุษย์จะกลายเป็น “ร่างกายทางชีววิทยา” (man as body) ที่ถูกตรวจสอบและจัดการให้เป็นระเบียบตามบรรทัดฐานทางการแพทย์ พร้อมกับการทำให้มนุษย์จำนวนมากถูกจัดหมวดหมู่ให้เป็น “ประชากร” อันหมายถึงเหล่าของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่ามนุษย์ (man as a species) ภายใต้อำนาจชีวการเมือง มนุษย์จะถูกตรวจสอบตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวันตาย ร่างกายของมนุษย์จะเป็นเป้าหมายของการพิสูจน์โรค ความเจ็บป่วยและการมีสุขภาพที่แข็งแรง ชีวิตมนุษย์ภายใต้อำนาจเหล่านี้จะต้องตอบสนองต่อการอยู่รอด เพื่อใช้ร่างกายในฐานะสิ่งมีชีวิตที่มีสติปัญญาและทักษะในการทำงานด้านต่างๆ ที่ตอบสนองกลไกทางเศรษฐกิจ ร่างกายมนุษย์ที่ถือว่ามีประสิทธิภาพคือร่างที่ไม่เป็นโรค สามารถทำงานที่สร้างผลผลิตให้กับหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งสามารถพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญและความรู้ไปได้เรื่อยๆ มนุษย์ที่เกิดมาในรัฐจะถูกจดทะเบียนในฐานะเป็นพลเมืองของชาติ และจะถูกเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนจากสถาบันครอบครัว โรงเรียนและมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างประชากรของชาติที่พร้อมจะทำงานให้กับรัฐ รัฐชาติสมัยใหม่จึงจำเป็นต้องควบคุมและส่งเสริมสุขภาพประชากรเพื่อให้รัฐเจริญก้าวหน้าและมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ (Foucault, 1997)

ฟูโกต์กับการศึกษาสังคมสมัยใหม่

ในสังคมที่เชื่อมเข้าหากันอย่างรวดเร็วและซับซ้อนในยุคโลกาภิวัตน์ นักมานุษยวิทยาได้นำความคิดของฟูโกต์มาใช้วิเคราะห์กลไกอำนาจที่เกิดขึ้นจากรัฐชาติสมัยใหม่ เพื่อทำความเข้าใจว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นในและนอกพรมแดนรัฐดำเนินไปอย่างไร Abeles (2009) อธิบายว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 20 รัฐสมัยใหม่จำนวนมากใช้เทคโนโลยีของ

อำนาจผ่านความรู้วิทยาศาสตร์และสถาบันสังคมที่สร้างกฎระเบียบและข้อบังคับที่ควบคุมพลเมืองอย่างเคร่งครัด ทำให้เกิดเครือข่ายอำนาจแบบข้ามรัฐ (supranational governmentality) ที่พลเมืองจำเป็นต้องมีอัตลักษณ์ทางสัญชาติที่ชัดเจน การเคลื่อนย้ายข้ามแดนรัฐของพลเมืองกลุ่มต่างๆ จึงเป็นปัญหาใหญ่ที่รัฐต้องเข้ามาจัดการ ซึ่งความหมายของอำนาจรัฐในยุคโลกาภิวัตน์ มิได้เกิดขึ้นบนเส้นขอบเขตของความเป็นชาติทางภูมิศาสตร์ หากแต่อำนาจรัฐขยายข้ามพรมแดนไปพร้อมกับกฎหมาย ข้อตกลง และพันธสัญญาระหว่างประเทศ ในประเด็นนี้ Appadurai (1996) เคยตั้งข้อสังเกตว่าการเคลื่อนที่ของประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์สะท้อนระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองแบบใหม่ ซึ่งแรงงานจำนวนมากพยายามแสวงหารายได้จากอาชีพที่อยู่ในศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ปัญหาที่ตามมาคือแรงงานข้ามชาติจำนวนมากถูกควบคุมภายใต้กฎหมายของรัฐที่เข้มงวด ซึ่งเป็นช่องทางที่ทำให้เกิดการละเมิดกฎหมายเหล่านั้น แรงงานข้ามชาติจึงเผชิญกับความไม่มั่นคงในชีวิตและเสี่ยงต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนและกระบวนการค้าแรงงาน

นักมานุษยวิทยาที่นำความคิดเรื่องอำนาจของชีวะการเมืองมาใช้ จะพบเห็นปรากฏการณ์ของความเหลื่อมล้ำทางสังคมและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติและคนพลัดถิ่น ในการศึกษาของ Ong (1999) พบว่าชาวจีนในฮ่องกงซึ่งในครั้งที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ พวกเขาสามารถเดินทางไปอังกฤษได้อย่างอิสระในฐานะที่เป็นพลเมืองภายใต้การดูแลของอังกฤษ แต่หลังจากที่ฮ่องกงถูกส่งคืนให้จีนปกครอง ชาวจีนในฮ่องกงจะมีสถานะพลเมืองแบบครึ่งๆกลางๆ เนื่องจากยังคงมีสิทธิการเป็นพลเมืองของอังกฤษ และต้องอยู่ภายใต้การปกครองของจีน Ong เรียกสิ่งนี้ว่า “ความเป็นพลเมืองแบบเศษเสี้ยว” (partial citizenship) ในปี 1990 รัฐบาลอังกฤษเคยแก้ไขกฎหมายสิทธิความเป็นพลเมืองเพื่อทำให้ชาวจีนในฮ่องกงสามารถเดินทางเข้ามาทำงานในอังกฤษได้เสรี สาเหตุก็คือรัฐบาลอังกฤษคาดการณ์ว่าเมื่อต้องคืนฮ่องกงให้กับจีนแล้ว ชาวจีนในฮ่องกงยังสามารถมีสิทธิในความเป็นพลเมืองอังกฤษและช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้อังกฤษได้ต่อไป กฎหมายนี้ทำให้กลุ่มชนชั้นนายทุนชาวจีนในฮ่องกงที่มีอายุระหว่าง 30-40 ปี และมีการศึกษาที่ดีได้รับสิทธิความเป็นพลเมืองอังกฤษ Ong กล่าวว่ายุทธวิธีดังกล่าวนี้ทำให้อังกฤษสามารถใช้ประโยชน์จากชาวจีนในฮ่องกง ซึ่งถือเป็นเทคโนโลยีของอำนาจที่สร้างความเป็นพลเมืองให้กับชาวจีนที่ต้องการทำธุรกิจในอังกฤษ

อีกกรณีหนึ่งคือการศึกษาชีวิตของผู้อพยพและผู้ลี้ภัยทางการเมือง ซึ่งเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงในชีวิต เนื่องจากพวกเขาไม่ได้รับสิทธิความเป็นพลเมืองจากประเทศที่อนุญาตให้อาศัยอยู่ในฐานะผู้ลี้ภัย ขณะเดียวกันประเทศที่เข้าเดินทางจากมาก็ไม่ต้องการให้พวกเขาได้สิทธิความเป็นพลเมือง สภาวะดังกล่าวนี้ Agamben (1997) อธิบายว่าเป็น “ชีวิตที่เปลือยเปล่า” (bare life) ชีวิตของผู้อพยพข้ามชาติจึงล่องลอยอยู่ในพื้นที่สังคมที่ไม่ได้รับการยอมรับ เสมือนอยู่ในพื้นที่ที่ไร้ความเป็นพลเมืองและไม่อยู่ในสถานะของการมีตัวตนทางสังคม ลักษณะนี้คือความคลุมเครือและเป็นเรื่องที่คาดเดาไม่ได้ ปรากฏการณ์ของผู้อพยพในยุคโลกาภิวัตน์ยังทำ

ทฤษฎีความคิดเดิมเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองซึ่งมักจะมองภายใต้ขอบเขตของดินแดนรัฐสมัยใหม่ แต่ชีวิตของผู้อพยพอยู่ในดินแดนที่อยู่นอกการรับรองสถานะโดยรัฐ นักมานุษยวิทยาในช่วงปลายทศวรรษ 1990 และต้นทศวรรษ 2000 จึงนำความคิดเรื่องชีวิตที่เปลี่ยวเปล่าและชะตากรรมเมืองของฟูกโตมาวิเคราะห์ปรากฏการณ์และประสบการณ์ของผู้อพยพในภูมิภาคต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจกลไกของอำนาจที่กระทำต่อคนเหล่านี้ ซึ่งผู้อพยพจะถูกสร้างให้เป็นคนชายขอบของความเป็นพลเมือง ต้องเผชิญกับความยากจนและความขัดสนในชีวิต (Agier, 2002; Kleinman et al., 1997) ปัญหาของผู้อพยพที่เกิดขึ้นในปัจจุบันสะท้อนว่าภายใต้ชะตากรรมเมืองที่สร้างกฎเกณฑ์ความเป็นพลเมือง รัฐพยายามแบ่งแยกมนุษย์โดยใช้กฎหมายความเป็นพลเมืองมาควบคุมและกีดกันกลุ่มคนที่รัฐไม่ต้องการ

ท่ามกลางปัญหาผู้อพยพ มีกลุ่มองค์กรที่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชนเข้ามามีบทบาทสำคัญและเป็นคานงัดกับหน่วยงานรัฐ องค์กรภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนกลายเป็นคู่ตรงข้ามกับชะตากรรมเมือง กล่าวคือในส่วนที่เป็นกฎระเบียบของรัฐมีเป้าหมายเพื่อควบคุมความเป็นพลเมือง ส่วนการทำงานของภาคประชาชนมีเป้าหมายเพื่อเรียกร้องสิทธิและความเท่าเทียมทางสังคม คู่ขัดแย้งนี้คือกลไกทางอำนาจที่ทำงานตอบโต้กันไปมาภายใต้การเมืองของสิทธิพลเมือง การทำความเข้าใจปฏิบัติการของอำนาจที่เกิดขึ้นกับชีวิตของผู้อพยพช่วยทำให้การศึกษามานุษยวิทยาเห็นแง่มุมอำนาจที่ซับซ้อนที่แทรกตัวอยู่ในชีวิตประจำวันของคนที่เสียเปรียบ และมองเห็นการตอบโต้ การท้าทาย การขัดขืน และการต่อสู้ดิ้นรนระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งอาศัยเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการเข้ามาสร้างกลไกที่เป็นไปได้เพื่อช่วยให้กลุ่มคนที่เสียเปรียบได้มีโอกาสส่งเสียงต่อสาธารณะ

ผู้เขียน

ดร.นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ

หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยและพัฒนา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เอกสารอ้างอิง

- Abeles, M. (2008). Michel Foucault, Anthropology and the Question of Power. *L'Homme*, 187-188, (3-4), 105-122.
- Abeles, M. (2009). Foucault and political anthropology. *International Social Science Journal*, 59(191), 59 – 68.
- Agamben, G. (1997). *Homo Sacer. Le pouvoir souverain et la vie nue*. Paris: Seuil. [Trans. 1998 as *Homo sacer: sovereign power and bare life*. Stanford, CA: Stanford University Press].
- Agier, M. (2002). *Aux bords du monde, les re'fugie's*. Paris: Flammarion. [Trans. 2008 as *On the margins of the world: the refugee experience today*. Cambridge: Polity Press].
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large*. Minneapolis, MI: University of Minnesota Press.

- Clifford, J. & Marcus, G. (eds.). (1986). *Writing cultures*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Derrida, J. (1967). *De la grammatologie*. Paris: Editions de Minuit. [Trans. 1998 as *Of grammatology*. Corrected edition. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press].
- Dreyfus, H. & Rabinow, P. (1982). *Michel Foucault*. London: Harvester.
- Dreyfus, H. & Rabinow, P. (1982). *Michel Foucault. Beyond structuralism and hermeneutics*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Evans-Pritchard, E.E. & Fortes, M. (Eds.). (1940). *African political systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Foucault, M. (1975). *Surveiller et punir: Naissance de la prison*. Paris: Gallimard. [Trans. 1977 as *Discipline and punish: the birth of a prison*. New York: Random House].
- Foucault, M. (1997). *Il faut de'fendre la socie'te'*. Cours au Colle'ge de France, 1976. Paris: GallimardSeuil. [Trans. 2003 as *Society must be defended: lectures at the College de France, 1975–1976*. Picador].
- Foucault, M. (2000). *The subject and power*, In Faubion, J., (ed.), *Power: essential works of Foucault, 1954–1984. Vol. 3*. New York: New Press.
- Geertz, C. (1988). *Works and lives: the anthropologist as author*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Kleiman, A., Das, V. & Lock, M. (1997). *Social suffering*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Lévi-Strauss, C. (1963). *Structural Anthropology*, translated by C. Jacobson and B. G. Schoepf. New York: Basic Books.
- Marcua, G. & Fischer, M. (1986). *Anthropology as cultural critique*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Ong, A. (1999). *Flexible citizenship: the cultural logics of transnationality*. Duke, NC: Duke University Press.
- Rabinow, P. (1984). *The Foucault reader*. New York: Parthenon Books.
- Rabinow, P. (1999). *American moderns*. In Marcus, G., (ed.), *Critical anthropology now*. (pp.305–333). Santa Fe: School of American Research Press,
- Radcliffe-Brown, A.R. (1952). *Structure and Function in Primitive Society*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Vaccarino Bremner, (2019). *Anthropology as critique: Foucault, Kant and the metacritical tradition*. *British Journal for the History of Philosophy*, Retrieved from <https://svbremner.github.io/files/VBremner-Anthropology-as-Critique-BJHP-final-proofs.pdf>